

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

THE FORM OF INTERACTION BETWEEN THE INVESTIGATION AND THE EMPLOYEES OF THE OPERATIONAL UNIT DURING INVESTIGATIVE (DETECTIVE) ACTIONS

Бардигула О.Р.,

*магістрант Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Кушніт В.П.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Це дослідження спрямоване на розгляд та вивчення форми взаємодії слідчого та працівників оперативного підрозділу. У статті розглянуто процесуальні та непроцесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними працівниками, їхні головні завдання та мета. Окрім цього, було проаналізовано зарубіжний досвід інших країн.

Ключові слова: слідчий, працівники оперативного підрозділу, слідчі (розшукові) дії, взаємодія, процесуальна форма, непроцесуальна форма.

Данное исследование направлено на рассмотрение и изучение форм взаимодействия следователя и работников оперативного подразделения. В статье рассмотрены процессуальные и непроцесуальные формы взаимодействия следователя с оперативными работниками, а также их главные задачи и цели. Кроме того, был проанализирован зарубежный опыт других стран.

Ключевые слова: следователь, работники оперативного подразделения, следователи (розыскные) действия, взаимодействие, процессуальная форма, непроцесуальная форма.

This study aims to examine and study the form of interaction between the investigator and the employees of the operational unit. The paper deals with procedural and procedural forms of interaction between the investigator and operational staff, their main objectives and purpose. In addition, the foreign experience of other countries was analyzed.

Key words: interaction, employees of the operational unit, investigative (detective) actions, interaction, procedural form, not procedural form.

Постановка проблеми. Здійснення слідчих (розшукових) дій є досить складним та багатоаспектним процесом, який потребує різноманітних знань та здійснення великого обсягу роботи. Також головною метою їх здійснення є захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, та щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру. Для здійснення вищезазначеного слідчому потрібно взаємодіяти спільно з іншими суб'єктами розшуку, а найбільше – з працівниками оперативного підрозділу, адже працівники оперативного підрозділу здійснюють найбільший обсяг роботи під час здійснення слідчих (розшукових) дій. Дане питання потребує більш детального вивчення, і велика кількість науковців та практиків досліджують та пропонують удосконалити взаємодію слідчого з оперативними працівниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання форми взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів досліджувало велике коло дослідників, а саме: Зеленський І.В., Озерський І.Ф., Герасимов І.М., Гуткін М.В. Салтєвський В.Ю., Шепітько К.В., Антонов Р.С., Белкін Б.А., Вікторов О.Ф., Долженков Л.Б., Півненко В.П., Дробот І.П., Козаченко В.П., Корж А.Г., Лекарь Є.В., Лизогубенко Є.Д., Лук'яничков Д.Й., Никифорчук М.А., Погорєцький І.В., Сервецький, В.Ф., Усенко В.П., Хомколов М.Є. тощо.

Мета статті полягає в аналізі та дослідженні всіх форм взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів під час здійснення слідчих (розшукових) дій та перспективи покращення їхньої роботи в подальшому.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія слідчого та оперативних працівників є однією з головних умов успіху під час здійснення слідчих (розшукових) дій. В юридичній літературі існує велика кількість думок щодо форми взаємодії слідчого та оперативних працівників під час здійснення слідчих (розшукових) дій.

Щоб проаналізувати та дослідити дане питання, необхідно більш детально дослідити таке поняття, як «взаємодія». В енциклопедичному словнику криміналістики поняття взаємодії розуміється як процес безпосереднього впливу на об'єктів та суб'єктів, один на одного, що породжує взаємовідносини та спільний зв'язок [1, с. 42].

Вчений Жиліанський І.М. зазначає, що взаємодія – це не механічна, а цілісна сукупність, котра має загальну основу та окремо виділені елементи, які будуть необхідні для досягнення певної мети [2].

Із філософської точки зору науковці В.Д. Берназ і М.В. Салтєвський вважають, що взаємодія використовується для визначення загальної форми зв'язку речей або явищ в їх загальній зміні, що впливають одна на одну. При цьому в ході взаємодії здійснюється взаємовплив на спільний предмет діяльності, а також вплив учасників спільної діяльності один на одного [3, с. 49].

Більш детально досліджував взаємодію слідчого та оперативних працівників вчений Бацько І.М. Дослідник зазначав, що без взаємодії слідчого та оперативних працівників та погодженості або спільної мети певні завдання не можуть виконуватись у повному обсязі, оскільки, на його думку, слідчий не може здійснювати оперативно-розшукові заходи, а оперативні підрозділи не уповноважені проводити деякі процесуальні дії навіть за дорученням слідчого чи прокурора (складати повідомлення про підозру, обвинувальний акт тощо). Тому більш доцільно спільно розглядати в контексті виконання певних завдань, а саме проводити огляд місцевості, висувати версії, складати спільний план розслідування кримінального правопорушення, здійснювати

слідчий експеримент, проводити одночасно в різних місцях декілька обшуків у співучасників злочину тощо [3, с. 363].

Отже, дослідивши поняття «взаємодія», можна зробити висновок, що вона повинна бути: активною, спільною та ефективною для двох чи більше суб'єктів, у взаємодії кожен суб'єкт повинен здійснювати тільки свої повноваження, котрі зазначені в чинному законодавстві України; вона повинна бути спільною та узгодженою часом, місцем, метою та ціллю двох чи більше суб'єктів, у яких єдиною метою є отримання бажаних результатів.

Найбільш детальноше зазначає вчена Ковальова В.В. щодо взаємодії. Дослідниця стверджує, що налагоджена взаємодія дає змогу вивести процес розкриття та розслідування на вищий рівень – рівень колективної діяльності [4, с. 72].

Форми взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів поділяють на дві форми: на процесуальну, яка має правовий і обов'язковий характер, та непроцесуальну форму взаємодії, котра має допоміжну форму під час взаємодії [5, с. 89].

Отже, до процесуальних форм взаємодії належить регламентовані чинним законодавством України нормативно-правові акти. Прикладом являється ч. 2 ст. 40 КПК України, в якій визначено, що слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Окрім вище зазначеної статті до процесуальної форми входить ч. 1 ст. 41 КПК України, в котрій закріплено обов'язок оперативних підрозділів здійснювати слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовими дорученнями слідчого чи прокурора, та ч. 6 ст. 246 КПК України, яка зазначає право уповноважених оперативних підрозділів за дорученнями слідчого проводити негласні слідчі (розшукові) дії [6].

Основною формою взаємодії слідчого та оперативних працівників є письмове доручення слідчого чи прокурора, але багато науковців вважають цю форму недосконалою. Адже в чинному законодавстві нема чіткої регламентації щодо надання доручень оперативним працівникам, і слідчий може надати неконкретизоване доручення і не мати визначених строків щодо виконання певних завдань. Також законодавець не зазначає, що є неконкретним дорученням. Через таку прогалину в чинному законодавстві України погіршується швидкість та результативність проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, до різновидів процесуальної форми взаємодії слідчого та оперативних працівників можна віднести такі дії, як:

- передача слідчому матеріалів, які були отримані під час проведення оперативно-розшукових дій;
- взаємодія слідчого щодо проведення оперативно-розшукових заходів із метою виявлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- привід особи, підозрюваного або свідка.

Окрім Кримінального процесуального кодексу України, регулювання взаємодії слідчого та оперативних працівників зазначено в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, що затверджена Наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575, а саме створення слідчо-оперативних груп під час здійснення досудового розслідування, виконання доручень слідчого та ін.

Найбільш ефективною формою взаємодії під час розслідування, а також об'єднання учасників, щодо можливостей одночасного використання їхнього потенціалу та професіоналізму є форма взаємодії у складі слідчо-оперативних груп, а саме:

- чергові слідчо-оперативні групи;

- тимчасова слідчо-оперативна група для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, які спричинили значний суспільний резонанс;

- постійно діючі спеціальні слідчо-оперативні групи для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у минулі роки;

- міжрегіональних слідчо-оперативних груп;

- слідчо-оперативні групи для виконання доручень слідчого або прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій, а також пов'язаних із цим тактичних операцій [7].

Щодо непроцесуальної форми взаємодії, до неї належать моральні якості працівників, норми етики та якості, які сформувались із досвідом.

Більшість науковців вважає, що непроцесуальна форма взаємодії має допоміжний характер, але відіграє важливу роль під час здійснення слідчих (розшукових) дій.

Дослідник Апухтін С.І. зазначає, що до непроцесуальної форми взаємодії слідчих та оперативних підрозділів відносяться:

- спільний аналіз інформації;

- спільне планування слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів;

- взаємний обмін інформацією;

- консультативна діяльність слідчого під час документування злочинних дій, проведення оперативними підрозділами первинної перевірки;

- використання оперативно-розшукових обліків;

- проведення тактичних операцій;

- створення та діяльність слідчо-оперативної групи [8, с. 151–158].

Отже, під непроцесуальною формою розуміється спільне планування роботи під час здійснення слідчих (розшукових) дій, певний інструтаж із проведення певних дій, обмін інформацією між слідчим та оперативними працівниками, консультації та надання методичних рекомендацій щодо документування протиправних дій тощо. І ця непроцесуальна форма взаємодії допомагає покращити стосунки та взаємозв'язок між слідчим та оперативними працівниками, що пришвидшує виконання певних завдань.

Для покращення взаємодії слідчого та оперативних працівників задля ефективного та швидкого розслідування потрібно дослідити досвід інших, більш розвинених країн та здійснити аналіз їхніх структур. Наприклад, у сусідній країні Польщі з 2000 року було утворено Центральне бюро розслідування, яке є незалежним від місцевої поліції, хоча й має свої підрозділи в кожному регіоні країни. Дане Центральне бюро розслідування займається, головним чином, трьома напрямками: 1) боротьбою з організованою злочинністю й незаконними діяннями, які сприяють її процвітанню, торгівля зброєю, вибуховими пристроями, вимагання тощо; 2) злочинами, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків, виробництвом, контрабандою, розповсюдженням; 3) економічними злочинами (відмивання брудних грошей, шахрайство, корупція). В даному органі здійснюється чітка та організована взаємодія суб'єктів, які здійснюють слідчі (розшукові) дії, і кожен має чіткі завдання, котрі повинні виконуватись.

Окрім Польщі, Україні потрібно переймати досвід у Великій Британії. З 2006 року в Британії діє Служба по боротьбі з найбільш небезпечною організованою злочинністю SOCA (Serious Organised Crime Agency), пріоритетними напрямками діяльності якої є підвищення рівня обізнаності населення про організовану злочинність, збільшення обсягу повернутих коштів, отриманих незаконним шляхом, і числа розкритих кримінальних справ, підвищення загрози для діяльності організованих злочинних угруповань у Великій Британії завдяки відпрацьованому оперативним і слідчим діям і впровадженню нових способів боротьби з цим явищем [9, с. 180].

Найбільш детальніше слід дослідити здійснення розшукових дій у США.

Найголовнішим кримінальним закладом, якому доручають розслідування всіх кримінальних злочинів проти федеральних законів, є Федеральне бюро розслідувань, яке має найширші повноваження [10]. Але досудове розслідування може проводитись великою кількістю інших федеральних служб, незалежних одна від одної. Вони мають право проводити арешти, допити, розшукувати та збирати докази злочину [10]. У США також існують спеціалізовані органи, які розслідують певні види злочинів, прикладом може слугувати інститут коронерів (запозичений з Англії) – виборних посадових осіб, які проводять слідчі дії в тому випадку, коли поліція ще не почала своє розслідування, зокрема в разі виявлення трупів з насильницькою смертю, а також комісії для розслідування окремих злочинів, які збираються, коли вважається, що місцеві правоохоронні органи не здатні об'єктивно розкрити злочин, а також приватні детективи, які заключають контракти з адвокатами, часто допомагають збирати необхідну інформацію, яка може виправдати клієнта чи пом'якшити його провини [11, с. 200]. У своїй діяльності органи досудового слідства США керуються принципами, закріпленими у федеральних нормативних актах і законодавствах штатів. Серед основних принципів можна виділити: пріоритет прав і свобод людини, верховенство права, законність діяльності правоохоронних органів та їх підлеглість суду, обмеженість втручання в особисте та суспільне життя людини [11, с. 67–76, 508–515]. Виявлення та розслідування злочинів переважно належить до компетенції органів внутрішніх справ і прокуратури. В залежності від того, в якій формі проводиться досудове розслідування, воно виконується або органом досудового слідства, або органом дізнання. Між органами дізнання і попереднього слідства багато спільного, відносно злочинів у них, по суті, одні й ті ж завдання. У своїй діяльності вони керуються єдиними вимогами карно-процесуального законодавства і уповноважені здійснювати однакові слідчі дії з метою виявлення, фіксації, перевірки і оцінки доказів [12]. Слідчі прокуратури уповноважені розслідувати, зокрема, злочини, пов'язані з посяганням на життя і здоров'я, конституційні права і свободи людини і громадянина; слідчі федеральної служби безпеки – найбільш небезпечні злочини проти державного ладу і суспільної безпеки; слідчі органів внутрішніх справ – злочини проти власності, громадського порядку, належної експлуатації транспортних засобів та ін. [12]. Слідчий є головною особою, відповідальною за напрям розслідування, прийнятий згідно зі слідчими версіями, та за прийнятій процесуальні рішення [13, с. 4]. Американський слідчий має чимало прав: він вільний в ухваленні рішень,

пов'язаних із ходом розслідування і здійсненням слідчих та інших процесуальних дій, його повноваження носять владний характер; постанови слідчого у справах, що перебувають у нього у виробництві, обов'язкові для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами [13]. Слідчий у той самий час має ретельно виконувати свої обов'язки: він повинен зібрати докази, розшукати, затримати та притягти до суду особу, чия провина має визнати або спростувати суд [13, с. 4]. Для цього слідчий повинен достовірно зібрати та встановити всі факти, які складають предмет доказу: подію злочину; обставини, які характеризують особу звинуваченого; обставини, які пом'якшують чи, навпаки, збільшують провину; обставини, які сприяли скоєнню злочину. Встановивши підозрюваного, слідчий повинен пояснити останньому суть підозри, а за наявності достатньої кількості доказів – притягти особу як підозрюваного. Така слідча діяльність здійснюється під впливом сторони захисту, іншими словами, слідча діяльність проходить в умовах змагальності сторін [12, с. 10]. Якщо виконано всі слідчі дії щодо кримінального процесу, зібрано достатню кількість доказів для складання обвинувального висновку, слідчий направляє кримінальну справу до суду. Отже, слідчі проводять огляд місця злочину, збирають докази, ознайомлюються з показами свідків; тобто проводять попереднє розслідування, під яким розуміють дії, що проводяться слідчими органами та за допомогою яких з'ясується злочинне діяння та вірогідна винуватість або невинуватість осіб, яких обвинувачують в його вчиненні.

Висновки. Отже, взаємодія слідчого та оперативних підрозділів має важливе значення для здійснення розслідування, адже спільна та активна взаємна робота слідчого та оперативних працівників покращить їхню роботу і забезпечить достовірне, неупереджене розслідування. Але, як показує практика, в деяких випадках слідчий або оперативні працівники не працюють налагоджено та не довіряють один одному. Одним із таких чинників є неналагоджена непроцесуальна форма між слідчим та оперативними працівниками, які не здійснюють спільне планування розслідування чи розробляють певну тактику дій під час здійснення певних завдань, і це є великим мінусом для здійснення слідчих (розшукових) дій. Також проблемою у взаємодії слідчого та оперативних підрозділів є деякі прогалини в чинному законодавстві України, а саме нема чіткого визначення щодо надання доручень слідчого до оперативних працівників, їх оскаржень тощо. Таким чином, потрібно більш детальніше дослідити дане питання науковцям та практикам і запропонувати нові ідеї щодо взаємодії слідчого та оперативних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Криминалистика: учебник для вузов / А.Ф. Волынский, Т.В. Аверьянова, И.И. Александрова и др.; под ред. проф. А.Ф. Волынского. М.: Закон и право; ЮНИТИ-ДИАНА, 1999. 615 с.
2. Шванков В.М. Теоретические основы координации и взаимодействия в органах внутренних дел. М.: Академия МВД СССР, 1978. 139 с.
3. Бацько І.М. Процесуальні аспекти взаємодії слідчих, дізнавачів, експертів та спеціалістів. Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: зб. наук. праць. 2004. № 4 (18). С. 362–369.
4. Герасимов И.Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск: Средне-Уральское книж. изд-во, 1975. 184 с.
5. Ляш А.О. Проблемы взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах. Матеріали наук.-практ. конф. «Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю». К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. С. 126–131.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran3#n3>
7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 07.07.2017 року № 575. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>
8. Апухтін С.І. Теоретичні та практичні питання взаємодії оперативних підрозділів ОВС під час обшуку обвинувачених і підсудних. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2012. № 3. С. 151–158.
9. Шостко О.Ю. Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах. Проблеми законності. 2009. № 1. С. 176–185.
10. Уголовное право. Мотив и цель преступления. URL: <http://bibliotekar.ru/ugolovnoe-pravo-1/31.htm>
11. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. Х.: Золотая миля, 2001. 584 с.
12. Органы дознания и предварительного следствия. URL: <http://www.strana-oz.ru/2003/2/organy-doznaniya-ipredvaritelnogo-sledstviya>
13. Безлепкин Б.Т. Настольная книга следователя и дознавателя. 2-е изд. М.: Проспект, 2013. 368 с.